

Goddag yxskaft

Under rubriken "Kvinnomiss-handel en tvivelaktig äktenskaplig handling" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, 1994 går Margareta Hydéns handledare Hanne Haavind i starkt försvar för Hydéns avhandling *Woman Battering as a Marital Act* som Nea Mellberg och undertecknad recenserade i KvT nr 3-4/93. Jag vill ge Haavind en komplimang för att hon på detta sätt försvarar sin doktorend.

Besvärjelse eller argumentation?

Ett av Haavinds metodiska grepp är att systematiskt, intill det tröttsamma, upprepa att Lundgren/Mellberg har "missuppfattat" det mesta. Inte en enda gång frågar hon sig själv om "missuppfattningarna" kan finnas i Hydéns egen text och hon tycker sig inte behöva motivera att hon, professor Haavind, "äger" det riktiga sättet att läsa. I stället koncentrerar hon sig på att sätta vår argumenterande kritik ur spel med hjälp av karakteriserande ord som exempelvis "insinuant", "bristfällig", "förvränger", "felläser" osv. Hon drar sig inte heller för att föra fram påståenden om våra hållningar och motiv: "kravet på trosbekännelse [blir] för strängt ... andra [kan] komma att frukta att det kommer att gå dem illa om de inte gör precis som Lundgren...". När Haavind på detta sätt befriar sig själv från kravet att argumentera, blir gärna avsändarens status avgörande för hur retori-

ken uppfattas. Som vetenskapskvinna och professor bör Haavind sluta ikläda sig översteprästinnsans skrud (för att låna Jon Elsters uttryck) och skärpa kraven på vetenskaplig argumentation. Jag förutsätter att vi är överens om att vetenskaplig debatt bör vara argumenterande.

Som jag ser det, går Haavind in i debatten utan att tillföra den särskilt mycket utöver ett dåligt underbyggt försvar för Hydén. Hon illustrerar dessutom det faktum att en handledares sätt att läsa kanske inte alltid är det sätt som bäst borgar för oberoende och kritisk reflektion kring texten. Inte desto mindre kastar Haavind ut några spännande bollar på planen: Vad innebär det att utveckla ett forskargrepp? Ska vi ge upp idealet om inter-subjektiv prövning? Dessa bollar bör sättas i spel. Jag kommer emellertid att tillmötesgå redaktionens önskan att dra tillbaka mitt svar till Haavind för att i stället besvara Hydén som i KvT nr 4, 1995, tog det ovanliga steget att recensera recensionen av sin egen avhandling! Men ett par av Haavinds angelägenheter kan tas tillvara.

Hydén presenterar inte vilket svar som helst. Uppenbarligen inspirerad av handledare Haavind karakteriserar Hydén sig själv – outtröttligt – som forskaren med blick för "komplexitet". Om och om igen konstruerar hon sig själv som forskaren med förståelse för verklighetens motsägelsefullhet, tvetydighet och paradoxer, som forskaren som månar om att skydda forskningens legitimitet och anseende etc. Hon "skapar" även motbilden genom att tillräckligt många gånger besvärja fram den: för Lundgren är verkligheten enkel. Denna banalitetens mästare är könsfascisten, den som bygger sin förståelse av kön på "biologisk determinism", den i vars vetenskapliga "värld fallos [är] ond och stark, livmoder är god och svag" – "se, vad män är starka och kompetenta, kvinnor är sva-

ga och klarar ingenting!" – den vars forskning präglas av "örörlighet och en teoriblockering som förser henne med skyggglappar mot en komplex verklighet". Vidare: "hennes vetenskapliga ambitioner har kommit att över-skuggas av hennes ideologiproduktion", "ett av de centrala problemen med Lundgrens forskning är att hon generaliserar utifrån ett mycket speciellt material" osv.

Biologisk determinism

Jag vet ärligt talat inte om jag ska skratta eller gråta. Låt mig exemplifiera. I tre av mina publikationer som Hydén refererar till, har jag grundligt redogjort för de fyra grupper misshandlade kvinnor och de fyra grupper miss-handlande män som jag har intervjuat. I två av dessa publikationer beskriver jag hur grupperna är sammansatta bl a efter olika sociologiska variabler (geografi, ålder, yrke, antal barn), jag redogör för att en av kvinnogrupperna och en av mansgrupperna består av personer som definierar sig själva som kristna, och för vilken kyrklig tillhörighet de har (stor spridning). Trots detta väljer Hydén, upprepade gånger, att framställa det som om jag har arbetat med en liten grupp män från en extrem sekt på norska Västlandet: "en specifik kristen miljö i Norge", "en liten grupp fundamentalistiskt kristna på Norges västkust", "ett antal (tio) manliga medlemmar av en norsk religiös sekt" osv.

Ett annat exempel på Hydéns tillvägagångssätt är att hon karakteriserar mig som en biologisk determinist utifrån boken *Det får da være grenser for kjønn*, som är ett bidrag till feministisk köns- och vetenskapsteori. Alla som gitter öppna boken upptäcker att den i sin helhet utgör en uppgörelse med den biologiska såväl som den sociologiska könsessentialismen. Samtidigt utgör den ett försök att utveckla ett alternativ.

Första huvuddelen innehåller en kritisk granskning av sex-gender-diskussionen, hur denna har byggts in den västliga ontologiska hierarkin med förståelse av kroppen som en "naturlig", oföränderlig, presocial bas medan det sociala betraktas som kulturellt skapat och föränderligt, samtidigt som det idé- och tankemässiga är höjdpunkten av frihet och rörlighet. Jag är särskilt intresserad av hur gynocentriskt orienterad forskning bär med sig detta arv, tex hur en forskare som Nancy Chodorow med nödvändighet blir ganska biologiskt essentialistisk.

I nästa huvuddel försöker jag utveckla en teori om hur kön konstitueras där jag förutsätter att "genus" formas i en ständigt pågående livslång, interaktionell process på en rad arenor, en process som varje individ aktivt och passivt är engagerad i. Här utvecklar jag ett flertal analysredskap. Exempelvis blir det svårt att förstå något som kulturell "mening" om vi inte håller samman kropp och symbol; jag försöker koppla biologiskt och socialt kön genom att studera det sätt på vilket kroppslig handling och symbolanvändande infiltreras i varandra. För att bättre kunna analysera hur kön blir till i spänningsfältet mellan stabilitet och flexibilitet, introducerar jag begreppsskillnaden mellan konstitutiva och regulativa regler. Eftersom jag är intresserad av att förstå hur kön konstitueras i förhållande till normer, försöker jag utveckla ett normteoretiskt analysgrepp där jag förutsätter att varje individ måste förhålla sig till flera uppsättningar av normer, gärna samtidigt, normer som man kan följa och/eller bryta, och som man därmed bidrar till att utveckla och/eller upphäva. Jag önskar kort sagt att bidra till ett öppnare könsteoretiskt tänkande, och – i den sista huvuddelen – till ett öppnare vetenskapsteoretiskt tänkande inom den feministiska forskningen. I stället för ett "rent" abstrakt

filosofierande använder jag lite av det empiriska misshandelsmaterialet som bollplank för teoretisk reflektion.

I linje med detta "program" anför jag i den sammanfattande utblicken (s 321):

A skulle gi et riss av en åpnere vei til forståelse av den uopphørlig pågående prosessen der vi konstituerer og skaper oss som kvinner og menn, innebærer for meg et oppgjør med alle former for essentialisme, enten essensen søkes i biologiske konstanter som f eks hormoner, i sosiale konstitutive konstanter som "objektrelasjonen" eller i symbolske konstanter som den språkkonstituerende fallos versus det taktilt-konstituerende fluidum (à la Luce Irigarays grenseløse svømmebasseng). Et slikt analyseprogram forutsetter en seig kamp med mange språklige kategorier, med tankemessige dikotomier og trikotomier og mange rotfestede myter om kjønnenes essens.

Det är arbetet med detta program som Hydén omtalar som "biologisk determinism", "teori-blocking". Jag sägs också "tala i generella termer från en hög abstraktionsnivå".

Mot den sortens tjuvtrick som jag här har illustrerat och som genomsyrar Hydéns artikel från början till slut, kan jag inte skylda mig; det är omöjligt och knappast fruktbart. Men jag vill uppmana läsaren att ta till sig salig Luthers ord: "ad fontes" – gå till källan – i detta fall till mina skrifter för att undersöka Hydéns etiketter, "teser" och "redogörelser". Läs för all del också Hydéns avhandling.

Var klämmer skon?

Var är det skon klämmer när vetenskapliga debattörer struntar i gängse krav på vetenskaplig redlighet? Tillsammans med Nea Mellberg har jag skrivit en kritisk (inte ondsint) recension av Hydéns avhandling. Men har kritisk granskning och vetenskaplig debatt blivit en illegitim akademisk verksamhet bland kvinnor? Eller får kvinnliga forskare bara kriti-

sera det patriarkala broderskapet? Ska kvinnor alltid berömma varandra och vara överens? Eller finns det en rumsren, kvinnlig debatteknik vars regler jag bryter mot? Handlar det kanske om något helt annat? Är det någon som vill ha min professur? Ska jag avsättas p g a att Alla Kvinnors Hus med terapeut Hydén backstage och frontstage tycker att jag har styrt den svenska kursen om sexualiserat våld för mycket? Paradigmstrid eller avundsjuka?

Jag väljer att som god lutheran tolka Hydén "i bästa mening". Jag väljer att tro att hon uppmanar till det samma som Mellberg och jag gör i vår recension: vetenskaplig debatt bör vara önskad och välkommen inom den feministiska forskningen! Om vårt kompetensområde inte är solitt nog att tåla detta, så är inte okritisk självbevaringsverksamhet utan snarare konstruktiv kritik att föredra. Låt oss debattera, gärna vara rejält osams när det är befogat, men låt oss argumentera i stället för att besvärja, karakterisera och bedriva taskspell! Jag kommer i det följande att diskutera principiella skiljelinjer mellan Hydén och mig med tonvikt på frågor som tycks vara högaktuella för flera än oss.

Vad menas med struktur?

Vilken förståelse har Hydén av struktur och av förhållandet mellan struktur och individ? Vilken förståelse pådyvlar hon mig? "Lundgren anlägger ett renodlat 'strukturellt' perspektiv på kvinnoförtryck och misshandel", det är nämligen "lockande med renodlat 'strukturella' föreställningar om ett universellt kvinnoförtryck ... varje otrevlig mans nedlåtande behandling av en kvinna får alltid sin förklaring..." Men, förklarar Hydén, det "är trots allt inte 'sambällsstrukturen' som slår, det är den enskilde mannen". Av citatet att döma verkar det som om hon menar

att ett strukturellt perspektiv är detsamma som ett samhällsperspektiv. Hon skiljer skarpt mellan strukturen och den enskilda människan. I hennes värld påverkas helt enkelt inte enskilda individer av det samhälle de lever i. Där finns alltså inga strukturer inbakade och avlagrade i den enskilda människan.

Enligt Hydén tänker jag i motsatta banor: Den som "tar ett universellt grepp om sitt ämne", "försöker att formulera den stora berättelsen om kvinnomiss-handel", och "det är 'samhällsstrukturen' som utgör subjekt i denna berättelse". Under hänvisning till samhällsstrukturen och ett universellt förtryck kan jag förklara "varje otrevlig mans nedlåtande behandling av en kvinna". Jag förutsätter att individens handlingar är en indirekt avspiegling och direkt avledd av samhällsstrukturen. Om vi ska tro Hydén.

Jag tycker att hon – medvetet eller mot bättre vetande? – banaliserar både mig och det sociologiska ämnesområdet. Om jag (sällan och ogärna) begagnar mig av strukturbegreppet, har jag inte så mycket "samhälle" eller "system" eller mönster i tankarna, utan snarare en meningsbärande kultur i form av generativa regler och resurser. Jag förstår strukturer närmast som inbakade, dolda mekanismer som ligger under och reglerar manifesta storheter (äktenskapet, våldet, patriarkatet). I den här meningen manifesteras strukturer på individnivå, strukturer "påverkar" individen. Denna förståelse ligger nära en humanvetenskaplig förståelse av "struktur" och av "mening" i den hermeneutiska traditionen, men den har också en sociologisk förankring. Socialt liv skapas genom mänsklig verksamhet och förändras också genom människors verksamhet. I en sådan förståelse blir inte strukturerna något fast så som funktionalisterna beskrev dem, inget statiskt, inte heller något direkt strukturerande,

utan snarare ett påverkande och normerande fenomen som vi aktualiserar och anpassar efter den konkreta situationen, en företeelse som kan ta sig olika uttryck. Enligt min åsikt går den tolkande sociologin (interaktionismen) för långt åt andra hållet i det att den negligerar sociala strukturer och individualiserar det sociala.

Poängen för mig – med eller utan strukturbegrepp – är att skapa en förståelse som förmedlar att kvinnor och män strävar efter att skapa struktur/mening i sina möten med andra människor. Denna strävan sker inte i ett kulturellt eller strukturellt vakuum, vare sig de väljer att följa eller bryta kulturella koder eller att göra bådadera. Som ett slags dubbelt tolkande sociologi framstår den dubbla hermeneutiken som en god utgångspunkt för tanken att forskaren ska tolka tolkningar och betrakta betraktelser. I detta dubbla tolkningsprojekt ska hon enligt min åsikt försöka förstå förhållandet, kopplingen, sammanvävningen mellan ord och handling, mellan det reglerande och det aktiverande i socialt liv, mellan samhälle och individ. Det sammanvävda förhållandet kan mest fruktbart sökas i den konkreta praxis som kommer till uttryck. Om hon ska klara av att analysera kopplingen måste hon, om nödvändigt, lägga bort den vulgariserade tankegång som många lägger in i den sociologiska traditionens många dualismer: makro – mikro, samhälle – individ, statiskhet – dynamik, subjekt – objekt. Analytiskt använda leder dualismerna lätt till cirkelresonemang, eller till en evig cirkel av närmast tautologisk karaktär – vi förklarar det vi förutsätter med det som vi förutsätter. Bl a av den anledningen bör dualismerna ersättas av ett helhetsgrepp, vilket här betyder en förståelse som tillvaratar det "osmotiska", interaktiva förhållandet mellan "struktur" och "individ". Hydéns analys av mig

framstår som ett exempel på hur illa det kan gå när sociologiska huvudbegrepp vulgariseras.

Det visar sig att Hydén har en förståelse av förhållandet mellan struktur och individ när hon karakteriserar mig, men glider mellan olika förståelser när hon ska beskriva hur hon förstår sina egna informanter:

En handling har bara en *individuell* orsak. En man kan slå sin hustru därför att han uppfattar henne som tjattig, krävande, kontrollerande, slarvig, flirtar med andra, etc.

Här använder sig Hydén av sin huvudförståelse av struktur-individförhållandet. Men så fortsätter hon:

När det däremot gäller att *förstå* vad som hänt, placerar bägge parter in det som hänt i ett kulturbestämt sammanhang.

Här påstår Hydén att hennes informanter förstår sig själva i ett strukturellt perspektiv, närmast med den förståelse jag har talat om ovan. Och hon fortsätter:

Genom att uppfatta våldshandlingen som en del av ett kulturellt mönster är det möjligt att få en bättre bild av vad som skett och en förståelse att förhålla sig till, men det innebär inte att vi automatiskt kan förstå orsaken till *varje enskild handling*. När vi ser sambandet mellan en individuell handling och ett kollektivt handlingsmönster förändras vår syn på den individuella handlingen ...

Här rör sig Hydén från materialnivå till analysnivå och ger en analytisk tolkning i linje med den som jag har skisserat av struktur-individförhållandet ovan. Men i nästa mening – "orsaken till varje individuell handling måste sökas i sin specifika kontext" – glider hon tillbaka till utgångspunkten (eller "speciell kontext" kanske betyder strukturell kontext?). Efter denna slalomåkning tycker jag det är befogat att fråga vad Hydén egentligen menar med "strukturellt perspektiv" och hur hon ser på

förhållandet mellan enskilda individen och strukturen. Eller har inkonsistens blivit en dygd – av nödvändighet?

Jag tror mig vara mera konsistent i mina analyser, och detta kan bero på att feministiska sociologer länge har ställt frågan: Hur är det möjligt att i samma grepp förstå att människor väljer handlingsstrategier och påverkas av det samhälle och den kultur de växer upp i och lever i? Feministiska sociologer har kritiserat sociologiska analyser av strukturer på makronivå, samt klyftan mellan dessa och analyser av grunderna för handling på mikronivå. De har kritiserat "aktörlösa strukturer" och "strukturelösa aktörer" samt efterlyst och delvis utvecklat teorier och begrepp som fångar upp samspelet mellan nivåerna (se Ve 1992). Den feministisociologiska förmodern Dorothy Smith har i sitt författarskap begreppsliggjort vardagslivets konkreta relationer och försöker förstå samhällets funktioner och "strukturer" därifrån – "underifrån och upp". På detta kopplar hon samman traditionellt olika analysnivåer, mikronivå och makronivå (Smith 1987 och 1990). Om Hydén är ointresserad av den feministiska sociologins insatser inom ett fält som hon påstår sig vara intresserad av, kan hon rekommenderas att vända sig till en av de stora sociologgrabbarna, Anthony Giddens. Hon kommer då att finna att "min" förståelse av struktur har många beröringspunkter med hans – och således utgör en trygg hemvist.

"Orsak" och "mening"

I förlängningen av den strukturförståelse Hydén pådyvlar mig, säger hon att jag låter kopplingen mellan kärlek och våld "förklaras av en enda faktor: patriarkatets diktatur". Jag lär ge en "generell förklaring såväl till mäns förtryck av kvinnor som till dess beständighet och enskilda uttryck", och "till hur det manli-

ga förtryckarkönet och det kvinnliga förtryckta könet konstitueras, oavsett kontext och historiska sammanhang". För sin del har Hydén uppfattningen att en handling bara har en individuell orsak.

Jag ställer ofta frågor om orsak till informanterna, men jag använder – i motsats till de flesta sociologer – sällan orsaksförklaringar på analysnivå. Dels tycker jag att de förenklar mänsklig samhandling, dels är kriterierna för en orsaksförklaring komplicerade och problematiska. Delvis finner jag också det hermeneutiska meningsbegreppet mer användbart för den "förståelse" som jag är ute efter. Carl-Otto Apels differentiering mellan två olika kunskapsformer – den kausala och den förstående – med olika mål och olika insiktsintressen, kan vara tydliggörande i detta sammanhang. Den "kausala" dominerar naturvetenskaperna (och har tagits över i en modifierad version av en rad samhällsvetenskaper), medan den "förstående" dominerar humanvetenskaperna (Apel 1972). I Apels transcendental-pragmatiska hermeneutik ska humaniora och samhällsvetenskaperna förstå utsagor och handlingar i ljuset av deras "inneboende" verklighetstolkning. För att kunna säga något om vilken sorts handling det rörde sig om när Kleopatra tog sitt eget liv genom att låta sig bitas av en giftorm, måste forskaren försöka finna intentionen bakom detta val. Intentionen kan forskaren få hjälp att identifiera och förstå genom att tränga in i den kulturella kontext i vilken Kleopatras handling kan sättas in. I det här fallet kan ett närmare studium av egyptisk religion ge oss nyckeln till vilken typ av handling det rörde sig om (Johannesen 1988). En för oss obegriplig handling blir "rationell", forskaren förmår ge handlingen identitet genom att få fram dess intention. Härigenom blir det möjligt att förstå hur det som

skedde kunde ske samt vilket överordnat förlopp som hennes handling eventuellt var en del av.

Denna typ av hermeneutiskt resonemang använder jag i min analys av våldets normaliseringsprocess, t ex när jag försöker förstå hur våldets arena för systematiska misshandlare blir en arena för könskonstituering framför andra arenor.

Inom den kritisk-analytiska hermeneutiken vidareför Georg Henrik von Wright traditionen från Ludwig Wittgenstein. Han är i likhet med Apel av uppfattningen att vi har att göra med två huvudtyper av vetenskaplig verksamhet (von Wright 1971). Inom de vetenskaper som handlar om människor måste handlingar förstås utifrån "meningsfullhet". Det finns två typer av mening, språklig mening och handlingsmening, båda klart olika och inbördes förbundna med varandra. I likhet med Apel är von Wright övertygad om att det är den pragmatiska och inte den semantiska uppfattningen som är den mest grundläggande. "Mening" är för det första något som förmedlas inom en språkgemenskap. Mening måste alltså läras in och "erövrats". Mening är för det andra nära förknippat med handling (pragma). "Praxis ger orden deras mening", säger Wittgenstein; det är via vår sociala praxis, genom att lära oss utföra en mängd verksamheter som språket blir tillgängligt för oss och vi lär oss grundläggande drag genom mellanmänskliga förhållanden (Wittgenstein 1980). I Wittgensteins pragmatiska uppfattning av meningens "natur" ligger en nyckel till att kunna klargöra både förståelsen av handlingars intention och grunder till människors handlingar. Båda verksamheterna använder nämligen regler. Vi kan inte förstå intentionerna bakom och inte heller grunderna till människors handlingar om vi inte känner till de konventioner eller regler som gäller för använ-

dandet av orden och/eller som styr samhandlingen. Enligt von Wrights uppfattning finns det två typer av regler och konventioner, de konstitutiva och de regulativa. Dessa är knutna till olika aspekter av socialt liv. Konstitutiva regler låter oss förstå handlingars mening, regulativa regler gör oss i stånd att förstå varför handlingar utförs.

Jag har låtit mig inspireras av både Kants och von Wrights förståelse av begreppsparet konstitution-regulativitet, men jag har tillåtit mig en ganska självständig utveckling av begreppen. När jag analyserar handen som slår, är jag intresserad av den våldsamma handlingens "mening". Då kan det t ex vara av intresse att studera förhållandet mellan den kroppsliga handlingen och den symboliska handen, eller hur handen, livremmen och fallos spelar en viktig fysisk och symbolisk roll som vapen samtidigt. Eventuellt kan det vara fruktbart att betrakta den växlande handen – handen som slår och tröstar – som en konstitutiv verksamhet, samtidigt som jag analyserar den kärleksfulla handen (som den misshandlade kvinnan gärna förstår som konstitutiv) som regulativ verksamhet. Jag befinner mig med andra ord bortom, och är helt ointresserad av, det traditionella orsakstänkande som Hydén tillvitar mig. Jag tror att detta framgår såväl på som mellan raderna i mina arbeten.

Men hur tänker Hydén som säger att en handling bara har en individuell orsak? Vanligen skiljer vi mellan tre olika typer av samhällsvetenskapliga förklaringar: orsaksförklaringar, funktionella förklaringar och intentionsförklaringar. Förklaringarna har olika logiker/strukturer: När vi ger en orsaksförklaring till ett fenomen, hänvisar vi till de händelser som har föregått fenomenet och som frambringat det. För att räkna något som orsaksförklaring, krävs dock ofta att vi kan hänvisa till en utlösande orsak, till någon ramförutsättning

och till någon kausallag (jfr t ex Carl G Hempels argumentation för det som kallas den deduktiv-nomologiska förklaringsmodellen). En funktionell förklaring hänvisar till de efterföljande faktiska – oavsedda – verkningar som fenomenet frambringar och som fyller en funktion. Intentionsförklaringar hänvisar till avsedda efterföljande verkningar.

Nu behöver vi naturligtvis inte acceptera dessa samhällsvetenskapliga grundantaganden; de kan problematiseras i det oändliga. von Wright hävdade t ex att Hempels förklaringsmodell bara täcker naturvetenskaplig kunskap och inte "människovetenskaper". Också Apel avvisade Hempels argumentativa strategi som gick ut på att visa att "förståelse" endast är ett slags psykologiskt hjälpmedel när mänskliga handlingar ska förklaras vetenskapligt, alltså att "förståelse" är ett underordnat element i den kausala kunskapsformen.

Vad jag kan förstå, ifrågasätter inte Hydén de samhällsvetenskapliga grundförutsättningar som jag här skisserat. Hon tycks inte heller skilja mellan de tre förklaringstyperna; hos Hydén verkar en förklaring definitionsmässigt omfatta orsaker och endast detta. Hon verkar för det tredje vara helt obekymrad om huruvida hon talar om utlösande orsak, ramförutsättningar eller kausallagar när hon faller yttranden som "en handling har bara en individuell orsak". För det fjärde glider hon mellan olika förklaringslogiker, men utan att lägga märke till det: "En handling har bara en individuell orsak. En man kan slå sin hustru därför att han uppfattar henne som tjugig, krävande, kontrollerande, slarvig, flirtar med andra, etc" (orsaksförklaring). Vidare i texten: "Han slår henne därför att han vill att hon skall ändra sitt beteende till något som passar honom bättre" (intentionsförklaring). Därefter går hon över till en hermeneutisk "förstående"-logik:

Genom att uppfatta våldshandlingen som en del av ett kulturellt mönster är det möjligt att få en bättre bild av vad som skett och en förståelse att förhålla sig till ...

Aterigen: Vad menar Hydén? Vilka vetenskapsteoretiska premiser och traditioner är det egentligen som hon bygger sin uppgörelse med mig på? Har hon kanske utvecklat en egen vetenskapsteori?

Ar forskaren ett mikrofonstativ för informanterna?

Hydéns kunskapsintresse står i motsats till mitt, säger hon:

Det är den misshandlande mannens förståelse jag vill ta del av. Jag är inte ute efter att pådyvla materialet/texten/informanten min förståelse, eller min uppfattning om vad de *egentligen* tänker eller borde tänka.

Hydén förstår inte vitsen med att "göra sig den mödan att låta människor delge sig sina erfarenheter, om dessa erfarenheter sedan ska omtalas av någon som 'vet hur det egentligen är'". Detta säger Hydén under hänvisning till att jag har hårddragit en hermeneutisk förståelse av forskningens målsättning (f ö taget från en av mina tidigare kollegor, Karstein Hopland, professor i religionsfilosofi): att försöka förstå fenomenet "bättre" än informanterna. Ska forskaren i sin analys bygga på informanternas/aktörernas beskrivningar eller bortse ifrån dem? I vilken utsträckning ska hon eventuellt bygga på informanternas röster, på vilket sätt osv? Låt oss betrakta det ovanstående citatknippet i förhållande till frågan vad det innebär att utveckla och ta ansvar för ett forskargrepp.

Som sociala aktörer tolkar vi kontinuerligt. Inom samhällsvetenskaplig forskning förhåller sig forskaren till en värld som redan har tolkats av sociala aktörer. Vår uppgift är ofta att tolka aktörernas tolkningar och förståelse av sig själva och andra, av

samhället, oberoende av om tolkningarna är fruktbara, korrekta eller inte ("felaktiga" tolkningar kan dessutom ha stor forskningsmässig relevans). Fenomen som uttrycker en "mening" måste kort sagt tolkas för att kunna förstås – av aktören och av forskaren. Inom samhällsvetenskaplig forskning råder ingen enighet om hur forskaren ska förhålla sig (analysnivå) till informanternas beskrivningar (materialnivå) (Gilje och Grimmen 1993). Huvudsakligen finns två traditioner:

1. Forskaren bör bortse från aktörernas beskrivningar eftersom dessa i regel är felaktiga och på så sätt att aktörerna använder ovetenskapliga begrepp. Émile Durkheim står som representant för detta synsätt. Han argumenterar för en abstrakt-kognitiv metod, i möjligaste mån "befriad" från kroppsliga orenheter som emotioner och förmimmelser. Eftersom vanliga människors kunskap är "besmittad" av känslor, förmimmelser, måste deras kunskap underkännas som grund för vetenskaplig kunskapsutveckling. Sociala aktörers erfarenheter har ingen betydelse för – eller har helt enkelt ett antitetiskt förhållande till – teoretiskt tänkande och begreppsutveckling.

Den feministiska sociologin ställer sig kritisk till denna tradition. "Erfarenhet" har varit ett grundbegrepp inom den feministiska forskningen (inte bara inom feministisk sociologi), och – oavsett hur problematiskt det är – vad kan det finnas för poäng med att försöka förstå kvinnors (och mäns) erfarenheter i fall dessa inte är giltiga som utgångspunkt för analys och kunskapsutveckling? Ett annat problem med denna hållning är att forskaren, om hon bortser från informanternas tolkningar, lätt kan hamna i en position där hon inte förstår vad informanterna säger och gör eller vad deras ut-sagor och handlingar betyder.

2. För forskaren är det ytterst vik-

tigt att bygga på de sociala aktörernas beskrivningar, eftersom det är aktörernas egna tolkningar som ger mening åt yttranden och handlingar. Max Weber får stå som representant för denna tradition; för honom utgörs social handling av beteenden som aktörerna själva tillskriver mening.

Det är denna tradition som den feministiska sociologin har byggt vidare på. Särskilt under den första fasen var det viktigt att synliggöra kvinnors liv och förstå deras erfarenheter. Att forskaren skulle bygga på och relatera till deras röster och tolkningar som en giltig grund för analys, ansågs självklart. Ett problem med denna position är att den forskare som exklusivt och ordagrant (med fundamentalistisk textförståelse) bygger på informanternas tolkningar, kan missledas av deras eventuella missuppfattningar eller fångas av uppfattningar som kan vara uttryck för exempelvis osynliga maktförhållanden.

Var befinner sig Hydén? I citatet ovan säger hon, vad jag kan förstå, att analysnivån och materialnivån bör smälta samman. Detta måste uppfattas som en radikal utformning av position 2. Positioneringen av henne själv som en forskare vars målsättning är att vara informanternas språkrör, bekräftas på andra ställen:

När det ... gäller att *förstå* vad som hänt, placerar bägge parter in det som hänt i ett kulturbestämt sammanhang (...) men det innebär inte att *vi* automatiskt kan förstå orsaken till *varje enskild handling*. När *vi* ser sambandet mellan en individuell handling och ett kollektivt handlingsmönster, förändras *vår* syn på den individuella handlingen (min kursiv).

Här glider Hydén från informantnivå till analysnivå, som om hon utan vidare kan upphäva de vetenskapsteoretiska problem som följer när hon presenterar informanternas röst(er) som sin egen analytiska röst. För mig ver-

kar det som om hon har stöd av sin handledare, eftersom Haavind säger följande i sin försvarsskrift: "Hydéns resultat är en generalisering av kvinnornas och männens egna tolkningar", och "den form de involverade ger sina berättelser ska behållas också efter analysen, men då som generaliserande historier med tonvikten på tolkningsförlopp".

Inom vilken tradition placerar Hydén mig? Hos mig kommer materialet överhuvudtaget inte till uttryck; tvärt om gör jag våld på informanterna genom att pådyvla dem min analys (läs: mina fördomar), och genom att veta bäst. Jag måste således placeras i position 1; jag är inte bättre än Durkheim.

Både den position som helt särskiljer materialnivå från analysnivå och den position som sätter likhetstecken mellan materialnivå och analysnivå, är enligt min åsikt otillfredsställande. Hydéns och Haavinds position som informanternas mikrofonstativ "i generaliserad form" är enligt min åsikt problematisk. Jag tror inte att allt som är av intresse är sagt och förstått om forskaren nöjer sig med att återge (eller uteslutande bygga på) aktörernas tolkningar. I så fall reduceras forskaren till en journalist utan utrymme för kommentarer. Att den tidiga feministiska forskningen ofta hade målsättningen att synliggöra andra röster, nämligen kvinnors röst i forskningen om kvinnor, är begripligt eftersom denna röst hade varit frånvarande. Med hänsyn till pionjärundersökningarnas karaktär och bristen på analysredskap är det också förståeligt att "analyserna" ofta begränsades till ett slags beskrivning av denna (understundom polyfona) röst. Men i sådana undersökningar kan forskaren lätt komma att nöja sig med att framstå som ett kritiklöst medium utan egen forskarröst. I dag har den feministiska forskningen blivit såväl omfattande som ganska avancerad i teoretiskt avseende; det myllrar av

analytiska perspektiv och redskap.

Jag anser alltså tiden vara mogen för att börja diskutera vad det innebär att utveckla ett forskargrepp, och jag känner ett stort obehag inför att bli pådyvlad en plats i kategori 1, dvs att anses vara forskaren som vet bäst och bortser från informanternas röster. I förhållande till de två skisserade vägarna, tycker jag mig själv gå en tredje väg. Min väg ligger – återigen – tätt intill den dubbla hermeneutikens väg. Jag bortser inte från informanternas beskrivningar, utan jag förhåller mig till dem och försöker förstå deras tolkningar. Jag försöker också förstå meningen med det de gör och det som de säger att de gör, tänker och upplever. Som ett nästa steg försöker jag dekonstruera eller rekonstruera deras tolkningar med hjälp av teoretiska begrepp inom ett vetenskapligt språk. Här kan jag både i språk och förståelse komma att gå längre och i andra riktningar än informanternas egna tolkningar, och ibland även fjärma mig från dessa. Detta ansvar måste jag ta som forskare. Frågan är på vilket sätt vi som forskare integrerar aktörernas syn i vår egen forskarsyn – hur vi hanterar växel-spelet mellan informanternas tolkningar och forskarens förståelse. Som feministisk sociolog är jag beredd att fångas in i detta växelspel för att därmed bidra till vidareutvecklingen av en tredje väg, som i sin tur kan utveckla spelet. De av mina arbeten som Hydén refererar till befinner sig längs denna väg, och jag önskar att läsaren ska förhålla sig till det jag gör. Men då måste utgångspunkten utgöras av det jag verkligen gör och inte av en vrågbild. Välkommen – ad mina fontes.

Till behag eller obehag – för vem?

Hydéns känsla av obehag över att jag är professor förorsakas av att hon är bekymrad över forsk-

ningens rykte så länge det finns forskare som jag, forskare med förutfattade meningar och utan förmåga att handskas med en komplex verklighet. Säger hon. Samma bekymmer uttryckte på sin tid den norska kyrkan, särskilt indremisjons-hövdingarna på Västlandet och en del biskopar. "Allmänhetens tillit kommer endast att bestå om forskarsamhället verkar i enlighet med de värden som förknippas med ett ansvarsfullt och hederligt vetenskapligt arbete", enligt Hydén. Hon befarar också att den feministiska forskningen ska förlora legitimitet "i forskarvärlden". Ja, livet bjuder på många plågor, även 1996. I Norge blev den kristna tidningen *Dagen* så bekymrad på forskningens och allmänhetens vägnar att chefredaktören 1985 började ett korståg mot mig eftersom jag skulle vara en "ose-riös" forskare, ideologiskt-feministiskt vriden och i total avsaknad av blick för något annat än journalistiska banaliteter. I den rättsliga process som följde, ställde en hel rad framstående manliga forskare upp och vittnade om min forskarbegåvning och de prov på denna begåvning som jag hade visat i min produktion.

Poängen i det här sammanhanget är inte att dessa inte kan ha haft fel, liksom andra som har granskat mig i sakkunnigutlåtanden rörande disputation, forskartjänst, docentkompetens, professorskompetens, professorstjänst etc. Poängen är att "forsksamhället" också tjänar en rad intressen. Vilka intressen var det t ex som nödvändiggjorde framväxten av feministisk forskning? Och "allmänhetens förtroende", vilka nu allmänheten är, bestäms knappast av "rent" vetenskapliga intressen. I den rättsprocess som jag refererar till skrev journalisterna – med, som de menade, blick för läsarnas intressen – mycket om mina kläder, om huruvida jag var "kvinnlig" trots allt! Var jag förresten inte en fara för mänskligheten! Jag tror att både for-

skarsamhället och allmänheten kommer att anse sig leva i bästa välmåga även utan feministisk forskning. Kanske tänker man också "ju mindre, desto bättre" och "ju sämre, desto bättre".

Den feministiskt orienterade forskningen har emellertid inget existensberättigande om den sänker blickpunkten i vetenskapligt och kvinnopolitiskt avseende. Stjärnorna utgör ett utmärkt fokus för den vetenskapliga och kvinnopolitiska blicken. Upp till kamp för den feministiska forskningens anseende, Hydén! Men låt oss lämna solida och spänstiga bidrag. Vetenskapligt. Och kvinnopolitiskt.

Eva Lundgren

(Översättning: Asbjørg Westum)

LITTERATUR

- Apel, Karl-Otto, "The A priori of Communication and the Foundations of the Humanities", *Man and World*, 5:e årg 1972.
- Gilje, Nils och Grimen, Harald, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Daidalos, Göteborg 1992.
- Haavind, Hanne, "Kvinnomisshandel en tivelaktig äktenskaplig handling", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, 1994.
- Johannessen, Kjell S, *Tradisjoner og skoler i moderne vitenskapsfilosofi*, Sigman forlag AS 1988.
- Lundgren, Eva: *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri i og feministisk teori*, Universitetsforlaget, Oslo 1993.
- Smith, Dorothy, *The Everyday World as Problematic - A Feminist Sociology*, Northeastern University Press, Boston 1987.
- Ve, Hildur, "Sosiologi og forståelse av kjønn" i Taksdal, Arnhild och Widerberg, Karin (red) *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning*, Ad Notam Gyldendal AS, Oslo 1992.
- Wittgenstein, *Bemerkungen über Farben*, Oxford 1980.
- von Wright, Georg Henrik, *Explanation and understanding*, Ithaca, NY 1971.